

(természetesen e három kategórián belül még különféle bontással, így pl. a prózán belül elkülönül a regény, elbeszélés, karcolat s az egyes kis csoportokban a cédulák a mű címének betűrendjében követik egymást), majd az író saját, de nem szépirodalmi igényű művei (pl. kritikái), ezt követik a más szerzők tollából származó, de róla írt tanulmányok és kritikák, róla megjelent híradások és cikkek, műveiről készült bírálatok és — esetleg — még a hozzá írott versek is; végezetül ikonográfiai felvételeket találunk. Az egyes címszavak mögött levő bibliográfiák értéke és érdekessége a feldolgozott folyóiratok és napilapok számával arányosan nő. A fentebb említett ötven ezer címfelvételt elsősorban az 1900—1905-ös évek anyagából nyertük, a mai napig 203 folyóiratot vagy napilapot dolgozva fel ebből az időszakból. A jórészt befejezetnek tekinthető első öt éves periódus anyagán túl már az 1905—1910-es évek anyagán dolgozunk, s terveink szerint ebben az évben több ezer címfelvételt szándékozunk katalógusunkba beosztani.

A XX. századi katalógus néhány évben belül akkora időszakot dolgoz majd fel, hogy sor kerülhet esetleg teljes, esetleg válogatott anyagának kiadására. Addig is — már jelenlegi állapotában — a lehetőségekhez mérten a kutatók rendelkezésére áll az Intézet bibliográfiai osztályán.

Sz. Gy

GYULAI-KUTATÁSOK

Az intézet munkatervében fontos helyet foglalnak el a Gyulai Pállal kapcsolatos kutatások. Az 1945-ig terjedő Gyulai-szakirodalom a megoldandó feladatok sorozatát hagyta ránk örökül. A Gyulai-életmű esztétikai, kritikai vizsgálatára, eszmekörének genetikus felderítésére és a korral való összefüggéseinek kimutatására a felszabadulásig alig került sor. Az egyes szakmunkák vagy csupán a költő Gyulai Pállal foglalkoztak, s érdemtelenül növelték nagygyá annak jelentőségét, vagy az objektív idealizmus álláspontjáról próbálták megmagyarázni Gyulai esztétikáját (pl. Mitorovics Gyula), vagy tiszteltreméltó szorgalommal, de voltaképpen elemi filológiai hibákkal tüzdelve próbálták megvetni a Gyulai-biográfia és a Gyulai-textológia alapjait. Ez utóbbi tekintetben leginkább Papp Ferenc munkáival kell számolnunk: *Gyulai Pál I—II.* Budapest, 1935., 1941. és *Gyulai Pál irodalmi emlékei*, Budapest, 1922. E hiányosságok, illetve ferdítések félig-meddig befolyásolják az intézet ilyenirányú munkáitainak tárgyköri határait, módszerét és sorrendjét.

A megfontolandó tényekből kiindulva, az intézet XIX. sz-i osztálya az alábbi — részint textológiai, részint életrajzi és elvi-ideológiai-feladatokat vállalta: a) Komlós Aladár és Bisztray Gyula a lehető legnagyobb teljességre törekedvén összegyűjtik Gyulai Pál kötetben még meg nem jelent prózai írásait. A Gyulai-textológia egy másik fontos segédesszközét, Gyulai Pál levelestárát hasonlóképpen összegyűjtik és megjelentetik. Ez utóbbi kiadvány gondozója Somogyi Sándor. b) A textológiai munkálatokkal egyidejűleg és azokra támaszkodva, megkezdjük a Gyulai-életmű elvi-biográfiai feldolgozását is. Ez a munka hosszantartó, nagyobb távlatú vállalkozásnak ígérkezik. A feladat bonyolultságát a Gyulai-életmű határpontjai eleve meghatározzák. Éppen ezért, számolva a realitásokkal, egyelőre Gyulai életének 1867-ig terjedő szakaszával foglalkozik az Intézet XIX. sz-i osztálya; különös tekintettel az alábbi kulcsproblémákra.

Gyulai pályaindulásának felderítése érdekében tisztázandó Gyulai kapcsolata az ún. „erdélyi fiatal Magyarország”-gal, a professzor Szász Károly-vezette „nagyenyedi megújulással”, illetve másfelől: fényt kell deríteni arra, milyen jellegűek és milyen mértékűek a kapcsolatok az e mozgalmat előkészítő első generáció (Kemény Zsigmond és társai) és a mozgalom letéteményesei (Úrházy György, Mentovich Ferenc, Sükei Károly, Szász Károly, a püspök, Gyulai Pál és mások) között.

Nemkülönbön megvilágítandó, hogy Gyulai milyen szerepet vállalt a szabadságharcban; miben állt írói békepártisága, illetve: hogy gazdáját, gr. Teleki Domokost milyen szálak fűzték a békepárthoz.

Az önkényuralom korszakában még bonyolultabb feladatok várnak a kutatókra: Az 1850-es évek irodalomtörténetével kapcsolatban pl. fel kell deríteni Gyulai egy sor név nélkül, illetve álnévvel megjelent cikkének eszmei, olvasóélményi és politikai hátterét. (Ezekről a cikkekről, mint Gyulai Pál életművének önellentmondásos jelenségéről, Papp Ferenc nem vett tudomást.)

Ugyane korszakban megvizsgálendő a népnemzeti irányzatért folytatott harc összefüggése a politikus Csengery és Kemény Zsigmond tevékenységével, illetve ez utóbbiak hatása a kezdetben Szilágyi Sándor köré csoportosult fiatalok legjobbaira: Gyulaira,

Lévay Józsefre, Szász Károlyra, a püspökre, Pákh Albertre és másokra. Hasonlóképpen reális képet kell alkotnunk az irodalmi élet 1853/54-től egyre inkább tapasztalható belső differenciálódásáról; a nagyszámú lapalapító kísérletről és az e problémakörhöz tartozó ún. „kapcsolódó témákról”, mint pl. a népkönyv-kultuszról, az olvasóközönség megváltozásáról és differenciálódásáról, a népiesség fattyúhajtásai elleni harcáról; Kemény—Gyulai és Jókai historizmusának és romanticizmusának ellentétességéről, — általában a Jókai Mórhoz, illetve Gyulai Pálhoz kapcsolható törekvések elkülönüléséről. E kutatásoknak mintegy „melléktémájaként” meg kell találni annak is az eredőjét, hogy milyen belső és külső indítékok készítették Gyulait és körét a népköltészet fokozottabb tanulmányozására. (Évek: 1858—62, Gyulai kolozsvári tanárságának ideje.)

S végül — ugyancsak hozzátétőlegesen — fel kell tární a kiegyezés megvalósítására törekvő Gyulai tevékenységét (1860/61—67). Az e vonatkozásban számba vehető hét éven belül fokozott figyelmet kell szentelni az időközben megszerveződött, „irodalmi Deák-pártnak” nevezett írói csoportosulás teoretikus harcaira, regény- és drámaelméletben egyaránt. (Balzac—Thackeray, Dickens-vita, a népszínmű kérdése, tragikum-felfogásuk kialakulása stb.)

Az itt érintett munkálatok Gyulai életművével közvetlenül is, közvetve is kapcsolatban vannak. Az első csoporthoz sorolandó problémakörökkel Somogyi Sándor foglalkozik, kinek feladata a Gyulai-életrajz megírása 1867-ig. A Gyulai-életműhöz közvetve kapcsolódó témák, mint pl. Gyulai, Erdélyi János, Kemény Zsigmond, Kazinczy Gábor, Salamon Ferenc, Greguss tevékenységének egyidejű vizsgálata, az ún. „irodalmi Deák-párt” problematikájának feldolgozása a XIX. sz-i osztály egyik munkatársára, Németh G. Bélára vár. Ez utóbbi kérdés-csoporthoz kapcsolódnak Törökne, Erdélyi Ilona és Törő Györgyi tudományos munkatársak kutatásai. Törökne Erdélyi János életrajzának és esztétikai rendszerének megírására vállalkozott, Törő Györgyi pedig e korszak legfontosabb szépirodalmi lapjainak, illetve a Pesti Napló és a Magyar Hírlap irodalmi vonatkozásainak monografikus feldolgozására.

Figyelembe véve a munkálatok jelenlegi előrehaladottságát, az egyes feldolgozások közzététele 1959/60-ra várható.

Intézetünk XIX. századi osztálya a fentebbi munkálatok részeként az év második negyedében megvitatta Somogyi Sándor monográfiájának „Válaszúton” című próbafelvezetét. (Évek: 1849—1851.) Ebben azt kívánta igazolni, hogy mint a nagy kortársak, Világos után Gyulai is válságba s válaszútra jut, e válaszúton szinte elsőnek ismeri föl a közvetlen gyakorlati tennivalókat, a követendő irányt, s nagy kortársak, Arany, Tompa, Kemény, Kazinczy Gábor indításaiból azt fogadva be, ami a szükséges gyakorlati tevékenység lehetőségét leginkább előmozdítja. A vitán hozzászóló Németh Géza, Fekete Sándor, Horváth Károly és Lukácsy Sándor több fontos kérdésre, és a fejezet néhány hiányosságára mutatott rá. Nem tartották kielégítőnek Kemény Zsigmond „Forradalom után”-jának és Gyulai „Társas életünk” című cikksorozatának egybevetését, amely a fejezet egyik középponti kérdése. Az elért eredményeken túlmutatóan, a további kutatásoknak világosabban kell megmutatniuk, hogy Kemény egészében véve kétségtelenül retrográd, de részleteiben mélyrelátó eszmélkedéseiből Gyulai miképpen vonatkoztatja el a maga nem egy tekintetben kicsinyes, kánonszerűen megfogalmazott és távlataiban már a középnemesi szemléletet kiszolgáló apologetikus programját. Gyulai életének e periódusa már eleven kapcsolatokat mutat Kemény 1849 utáni „magyar józanság”-konceptiójával. Felmerült továbbá hogy a Gyulai-kutatások során — mintegy „melléktermékként” — fel kell dolgozni a régi fiatal Magyarország-mozgalom életbenmaradt tagjainak tevékenységét; meg kell világítani, hogy főleg ezek közül kiből és hogyan verbuválódott a kényszerűségből Szilágyi Sándor köré felzárkózó, jobbára fiatalokból álló írói tábor az önkénymozgalom kezdetén.

S. S.

JÓZSEF ATTILA-KUTATÁSOK

Az Intézet XX. századi osztálya több ízben foglalkozott József Attilával kapcsolatos kérdésekkel, felismerve azt, hogy a költő a XX. századi irodalom középponti alakjává nőtt, hogy a vele kapcsolatos problémák tisztázása fényt kell, hogy derítsen egy sor fontos kérdésre, — történetiekre s esztétikaiakra egyaránt.

1. Tovább folyt a költő műveinek kritikai kiadása. Az Összes Művek III. köteteként jelent meg (Szabolcsi Miklós gondozásában) prózai munkáinak, cikkeinek, vitáinak gyűjteménye. Előkészületben van az ÖM. IV. kötete is.